

Oponentský posudek na disertační práci JUDr. Slavomíra Rudenka
„Ochrana práv povodného obyvateľstva v súčasnom medzinárodnom práve“

1. Volba tématu je atypickým rozhodnutím v kontextu slovenské i české vědy mezinárodního práva. Avšak, jak autor disertační práce upřímně píše již na s. 7, jeho rozhodnutí, které bylo přijato školitelem a katedrou, vychází z osobní zkušenosti. Sociální empirie tu chybí, neboť na státním území Česka a Slovenska žádné původní obyvatelstvo nežije. Třebaže na jednání Poradního výboru zřízeného podle *Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin* z roku 1995 se objevil pozoruhodný názor, Výborem okamžitě odmítnutý, že Moravané, kteří obývali Velkomoravskou říši coby první státní formaci, by mohli být vnímáni jako původní obyvatelstvo obou samostatných států.

2. Uvedený sociální fakt zapříčiňuje, že skrovné skupiny odborníků na obou stranách řeky Moravy vůbec neupírají teoretický či praktický zájem k takovému tématu. Ponechávají objekt k analýze odborníkům z oblastí, kde původní obyvatelstvo je faktickou a právní realitou. Proto volba tématu je *průkopnickým* počinem, avšak toliko v podmínkách české a slovenské vědy.

3. Ochrana práv původního obyvatelstva, objekt vzdálený, neznámý a zejména bohatě strukturovaný, si žádá přístup, v němž převládá *vědecká selekce*. Jak autor poznamenává na s. 9, jeho vědecká ctižádost vskutku necílila k postižení problematiky v úplnosti. Prvotně se S. Rudenko zaměřuje na rozbor mezinárodněprávního postavení a ochranu práv těchto skupin obyvatelstva. Zejména tři mezinárodní instrumenty bere do pečlivé úvahy, i když v rozdílném rozsahu: dvě Úmluvy Mezinárodní organizace práce pod č. 107 a 169 a nakonec Deklaraci o právech původních obyvatel z roku 2007.

4. Mezinárodní dokumenty a rozbor jejich normového obsahu se stávají středobodem prvních dvou třetin práce. Kdežto poslední třetina obsahuje popisy monitorovací i rozhodovací činnosti univerzálních či regionálních mezinárodních orgánů na poli ochrany subjektivních práv původního obyvatelstva.

Jeho osnovný přístup však zakládá na několika místech *zdvojování* rozborů některých norem. Nutně se zdvojuje např. rozbor čl. 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech ve vztahu k uvedeným komunitám. Poprvé ve smyslu jejich individuálních práv, jichž se mohou dovolat a podruhé ve smyslu vlastní činnosti Výboru pro lidská práva, jenž jako nezávislý smluvní orgán posuzuje porušení individuálního práva na základě podaného oznámení.

5. Pro disertační spis je příznačné, že co si doktorand v disertační práci předsevzal, to v zásadě v textu naplňuje. Doktorand v disertační práci sděluje základní poznatky o systému i povaze ochrany práv původního obyvatelstva a jejich monitorování.

Jeho odborný text má povahu normativního i institucionálního *přehledu*. Poskytuje v jednom rámci základní, ale také dílčí poznatky o „polozapomenutém“ tématu. V tomto bodě je práce určitě kognitivním vkladem. Současně však musí být napsáno, že autor předkládá poznatky, které jsou částmi rozkošatělého normového celku. Tyto však mohou být postupně rozvíjeny např. v souvislosti s monitorovací činností Poradního výboru, jenž je zcela ve stínu zájmu doktoranda.

6. Napsání takové disertační práce je úkol nesnadný. Tvůrčí odborné psaní podmiňuje jeden nezastupitelný činitel: jazykovou kompetenci autora. S. Rudenko využil rozmáchlý potenciál prací vydaných v anglickém, německém, španělském jazyku aj. Odborné zdroje dosahují vysokého čísla 60 titulů.

7. Disertační práce budí příznivý dojem, inspiruje ke kritickému přemýšlení a bezprostředním reakcím. Tento dojem není nikterak absolutní a bezvýjimečný. Oponent je morálně i odborně povinen vyjádřit některé pochybnosti. Proto předkládá k disertační práci několik úvah, které by mohly být předmětem dialogu později vedeného u ústní obhajoby.

7.1 Volba tématu vyvolává následný proces voleb, mj. logické zformování osnovy disertačního spisu. Pokládám za vyvážené rozhodnutí, že dvě třetiny jsou věnovány substantivním otázkám ochrany a povahy práv těchto skupin obyvatelstva. Tato část působí vcelku soudržně a koncentrovaně. Navazující části tyto průvodní vlastnosti zřetelně ztrácejí. V navazujících podkapitolách se práce mnohde rozpadá do stručných a málo cenných popisů monitorovacích procesů zejména regionálního charakteru.

Doktorand se mohl rozhodnout jinak a soustředit se na jeden či dva implementační procesy, které jsou zásadní povahy. S. Rudenko raději upřednostnil požadavek přehledu, někde povrchního, a nadřadil jej selektivnímu požadavku. Tím zkoncipoval charakter práce.

7.2 Vyřešení jazykových a sémantických otázek je pro zkoumaný objekt disertační práce požadavkem nejen předběžným, ale především kategorickým. Autor se od počátku zaobírá jazykovou otázkou, hledá správné či příhodné označení pro svébytné společenství. Dospívá k závěru (srov. s. 24-27), že nejpřiléhavější označení je *původní obyvatelstvo*, a to namísto jiných jazykových identifikací, které jsou v odborné řeči používány. Brojí proti používání doslovných překladů z angličtiny či jiných oficiálních smluvních jazyků jako například, autochtonní, domorodé, či původní národy (*peoples*) ve slovenštině. Jeho snaha

nesměruje k nalezení výsledku odpovídajícímu jazykovému purismu, nýbrž autorovou tužbou i službou je používat sousloví nejvýstižnější a nejpriléhavější.

Soustředění se na otázku názvoslovnou je předpokladem pro logicky navazující rozbor sémantický. Právní jazyk, jak dobře známo, není pouze záležitostí deskriptivní či lexikální, ale hlavně záležitostí prospektivní. Jakmile učiníte jeden krok názvový, musí nutně následovat krok další: sémantický. Autor by měl normativně předeepsat, jak používat sousloví *původní obyvatelstvo*. Anebo podrobit rozboru již používané lexikální nebo syntetické definice.

S. Rudenko mohl důkladně rozebrat například syntetickou definici obsaženou v čl. 1 Úmluvy MOP nebo některé doktrinární návrhy definice. Vždyť mnohé definiční, intenzionální charakteristiky jsou *daností* jako například kulturní, sociální a hospodářská odlišnost původního obyvatelstva od jiných společenství či jejich letité institucionální struktury. Naopak jiné intenzionální charakteristiky mohou být vyvratitelné kategorie jako autochtonní znak původního obyvatelstva oproti jejich možnému alochtonnímu statusu.

7.3 Na s. 17 se autor potýká s nesnadnou systémovou otázkou, který normový soubor je skutečně *rozhodující* pro ochranu práv původního obyvatelstva. Není zcela jisté, zdali se S. Rudenko předběžně přiklání k monismu nebo dualismu, což je myšlenkové předurčení stojící na pozadí problému. Nicméně funkčně vzato, systém mezinárodního práva upravující postavení původního obyvatelstva nadřazuje vnitrostátnímu právu. Prvnímu přikládá rozhodující funkci. Mezinárodněprávní úpravu práv původního obyvatelstva vnímá jako nezastupitelnou. K tomu přikládá argument, že původní obyvatelstvo může obývat oblasti v několika státech (srov. Sámové). Čemuž by neměla podle jeho úsudku stačit pouze vnitrostátní právní úprava.

Jeho argumentaci částečně vyvrací příklad Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, která nemá definici takové skupiny. Rámcová úmluva obsahuje minimální standardy, které vnitrostátní úprava často překračuje. Mimoto podle Poradního výboru lze aplikovat mnohé její zásady na původní obyvatele. Samotná mezinárodní smlouva předpokládá vnitrostátní úpravu, která je *rozhodující* pro ochranu práv příslušníků národnostních nebo etnických menšin, včetně původního obyvatelstva.

7.4 Doktorand mj. zkoumá mezinárodněprávní subjektivitu původního obyvatelstva. Jak jinak, nepochybuje o způsobilosti jednotlivých příslušníků původního obyvatelstva mít mezinárodní práva (oprávnění) i povinnosti. Otázkou jiného, ale spojitého druhu je „skupinová“ subjektivita takového lidského společenství. To je nepopíratelně otázka hodná teoretické, ale i praktické pozornosti.

S. Rudenko problém subjektivity zauzluje. Zbytečně do právního rozboru vtahuje požadavek normotvorné způsobilosti, jenž vnesl do československé vědy Č. Čepelka. Ten vycházel z důrazné myšlenky autonomní povahy mezinárodního práva, kdy subjekty tohoto systému musejí být zároveň jeho tvůrci či alespoň spolutvůrci.

Myslím si, že autor mohl postavit stranou takové uvažování. Lze nabídnout jiný možný pohled, třebaže není zdaleka jediným. Mezinárodněprávní subjektivita totiž může být posuzována jak v objektivním, tj. systémovém pojetí, tak v pojetí subjektivním, tj. pojetí konkrétním. Obě pojetí jsou navzájem propojena. Je-li konkrétní původní obyvatelstvo subjektem kolektivního práva (oprávnění) například k půdě, které přiznává mezinárodněprávní norma, nelze pochybovat o jeho statusu a subjektivitě. Tíživou otázkou ovšem je, může-li se zmíněná entita přímo dovolat takového kolektivního práva také na mezinárodní úrovni. Z předchozí formální logiky plyne, že stačí být subjektem jediného mezinárodního práva (oprávnění). To má za nevyhnutelný následek subjektivitu v pojetí systémovém.

7.5 Na stejných řádcích, ale také v dalších důležitých odstavcích disertačního spisu se doktorand rozepisuje o právech (oprávněních) původního obyvatelstva. Přímou se neptá, co je jejich právním či mimoprávním původem. Častokrát naznačuje a zmiňuje zájem mezinárodního společenství na úpravě práv původního obyvatelstva. Je jejich původem tento druh univerzální preference, jejímž jádrem, zdá se, je úsilí o sociální kompenzaci a poskytnutí možnosti kolektivního a individuálního rozhodování o sobě.

Jak doktorand správně píše, ochrana práv (oprávnění) příslušníků domorodého obyvatelstva je součástí mezinárodní ochrany lidských práv, dnes velmi silného odvětví mezinárodního práva. Všeobecně se ví, že lidská práva jsou rozdílně zdůvodňována, buď naturalisticky, nebo liberálními argumenty (srov. Hart), nebo zájmem (srov. MacCormick), anebo třeba snahou o sociální nápravu předchozích křivd aj. Ale doktorand jasně nenaznačuje, do kterého proudu se řadí. Kterým poznatkům ospravedlnitelně věří?

7.6 Mimoto otázka lidských, včetně práv domorodého obyvatelstva, musí být nedílně spjata s jemným utříděním (srov. s. 23). Ve smluvních i obyčejových normách o lidských právech jsou obsažena individuální práva s individuálním výkonem a individuální práva s kolektivním výkonem či s obojím. Právo na úřední používání jazyka může vykonat příslušník maurské komunity v obci, když předloží v mateřském jazyce úřední žádost o stavební povolení. Takové právo lze vykonat rovněž kolektivně ve formě rozhovoru vedeného mezi maurským žadatelem a úředními osobami, které pracují na stavebním úřadě. Jiným druhem výkonu je podání žádosti o stavební povolení zřídit základní školu, kterou předkládá

samosprávný orgán maurské komunity. Tady leží některé praktické základy utřídění individuálních práv a jejich výkonu.

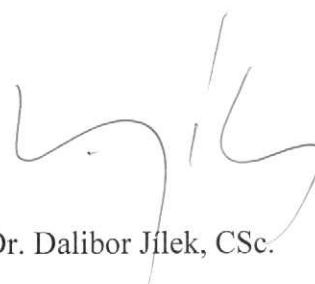
Od práv jednotlivců se ovšem odlišují kolektivní práva jako právo na sebeurčení, právo k půdě, právo na rozvoj atd. Obecnému, abstrahovanému vysvětlení kolektivních práv původního obyvatelstva se autor spíše vyhýbá. Ústní obhajoba může nedostatek napravit.

7.7 Je chvályhodné, že se doktorand zaměřuje na normový obsah různých mezinárodních dokumentů. Deklaraci OSN pokládá Rudenko na s. 41 za nejvýznamnější dokument mezinárodněprávního systému ochrany práv původního obyvatelstva. Jak známo, Deklarace není smlouvou, není obyčejem, tedy žádným formálně uznaným pramenem mezinárodněprávního systému, není ani rozhodnutím orgánu mezinárodní organizace. Nadto čl. 10 Charty OSN její formální uznání nepředpokládá.

Doktorand přesto včleňuje dokument do platného a závazného systému mezinárodního práva. Zřejmě kvůli soubornému deklarování práv, která jsou obsažena v jiných platných formách. Nebo je důvodem něco jiného, co zůstává v práci hluboce skryto a musí být osvětleno během obhajoby?

Závěrem oponentského posudku připomínám, že předchozí úvahy i podněty nejsou na újmu celkové doporučení disertačního spisu k ústní obhajobě. Disertační práce splňuje odborné požadavky kladené na tento druh vědeckých prací.

V Brně dne 14. září 2012

prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.